

Universitat Autònoma de Barcelona

**L'evolució ideològica d'un propietari rural durant el
període 1931-1949.
El cas de Pere Ambròs i Llobet.**

Enric Escofet i Xercavins

FACULTAT DE FILOSOFIA I LLETRES
GRAU D'HISTÒRIA / MÀSTER D'HISTÒRIA DE
CATALUNYA
TREBALL DE FI DE GRAU

Director: Pere Ysàs

CURS 2014-2015

ÍNDIX

1. Pere Ambrós i Llobet: esbós biogràfic i polític
2. Breu esbós dels contractes vitivinícoles
3. Els anys de la II República
 - a. Eleccions del 12 d'abril de 1931
 - b. Decrets de revisió de contractes de conreu
 - c. Llei de Solució de Conflictes al Camp
 - d. Llei de Contractes de Conreu
 - e. Els fets d'octubre de 1934.
 - f. El Front Popular
4. La Guerra Civil
 - a. La repressió a la rereguarda republicana i les col·lectivitzacions
 - b. L'intent de passar-se a l'Espanya *nacional*
 - c. L'últim any de guerra
5. El primer franquisme a Rubí
 - a. Repressió laboral
 - b. Les gestions per recuperar el vi confiscat durant la guerra
 - c. Les tensions entre els primers ajuntaments de Rubí i FET-JONS.
La legislatura de Luis Iglesias

INTRODUCCIÓ

Aquest Treball Final de Grau pretén estudiar l'evolució ideològica que Pere Ambròs i Llobet, propietari de la masia rubinenca de Can Xercavins, des de l'adveniment de la II República fins el 1949, quan a Rubí finí el mandat de l'alcalde Luis Iglesias, en alguns consistoris del qual Ambròs i Llobet havia format part.

Aquest estudi està basat sobretot en una documentació de primera mà i pràcticament inèdita: els dietaris que Pere Ambròs escriví des del mateix 12 d'abril de 1931 fins al final de la seva vida, el 1964; tot i que centrant-nos per aquest treball de 1931 a 1949. Aquests escrits constitueixen un relat excepcional d'uns anys convulsos en què els esdeveniments es precipitaren acceleradament. En la seva gran majoria, foren escrits en calent, on molts cops es veu que l'autor està pres per l'emoció del moment, sense deixar pas a una meditació pausada. A part dels diaris, el fons de Can Xercavins també compta amb una bona quantitat de documents del període aquí estudiat que permeten contextualitzar els fets: retalls de premsa, documents oficials, correspondència...

Cal fer esment de la particularitat d'un tipus d'escrit com aquest en un país com Catalunya, on les escriptures personals memorialístiques no han tingut mai gaire arrelament, ni en el cas de personatges de relleu polític ni de gent «anònima», com és el cas de Pere Ambròs, el relleu social del qual es limitava al seu poble i, potser, en moments puntuals, a un àmbit comarcal; tal com assenyala Javier Tébar en l'edició del dietari del baró d'Esponellà, segurament un dels escrits que més s'acosten, pel que fa a la tipologia, a la font aquí estudiada exhaustivament.

No és objecte d'aquest treball analitzar únicament el cas d'aquest propietari rubinenc, ni de fer un treball d'història exclusivament a partir d'una font, i cal prendre les anotacions d'Ambròs com a valoracions personals que cal inscriure en el seu context. En aquest cas el marc és el dels propietaris agrícoles, que van reaccionar agressivament davant de qualsevol temptativa d'introduir canvis en el règim de propietat agrícola o bé de condicions laborals al camp, en el cas de Catalunya amb una intensíssima campanya de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, entitat de la qual Ambròs era soci. L'evolució ideològica de l'Institut correrà de forma paral·lela a la del propietari rubinenc, abandonant la seva

tradicional aliança amb la Lliga Catalana, considerada ara massa moderada, per buscar el suport de les dretes espanyoles centralistes.

Tot i que Pere Ambròs formà part d'una candidatura per les eleccions de l'abril de 1931 que es vantava dels seus ideals democràtics, de seguida es mostrà com un convençut opositor de tota obra reformista del nou règim. Tot i sentir-se molt afectat per les reformes en matèria religiosa, aquí ens centrarem únicament en aquelles que fan referència al camp i més concretament a una tipologia de contractes típicament catalana: la parceria, predominant al Vallès i en el cas concret de Can Xercavins. En la regió més industrialitzada d'Espanya, el gran tema polític i de confrontació social fou agrari. El cobrament de la totalitat de fruits que estipulaven els contractes seria un element constant de fricció i segons la conjuntura política, una part o l'altra aprofitaria l'avinentesa per cobrar allò que creia que li pertocava legítimament – ja fos per treballar la terra, ja fos per posseir-la –, fins i tot amb caràcter retroactiu.

L'esclat de la guerra suposà la confiscació de la hisenda Xercavins i l'abolició de facto dels antics contractes de conreu. La percepció de perill s'apoderà de seguida de Pere Ambròs, qui buscà refugi a Barcelona i s'identificà des d'un primer moment amb la causa dels rebels, defensors de la civilització i l'ordre tradicional. Fins i tot intentà passar-se a l'Espanya nacional, però fou capturat i empresonat, tot i que per poc temps.

En retornar a Rubí després de tres anys, Pere Ambròs restaurà de manera implacable la seva autoritat a la finca, amb diversos casos d'acomiadaments i altres formes de repressió laboral. No obstant, les seves grans esperances en el nou règim aviat toparen amb la realitat. Segons ell, no s'havia produït un relleu real del personal polític i encapçalà un grup de propietaris que pretenien recuperar el vi que s'havia extret de les seves finques confiscades, topant amb la comissió gestora franquista de Rubí. Des de la intimitat dels seus escrits deixava entreveure certes tensions en el si del consistori, especialment entre les velles guàrdies locals que havien format el primer ajuntament franquista de Rubí en caure en poder dels nacionals i els nous sectors falangistes. Aquests xocs quedarien ben plasmats en els dietaris un cop Ambròs fou nomenat regidor el 2 d'agost de 1940. Ell, tot i haver ingressat al partit únic, formava part del primer grup, i les relacions amb els capitosts de Falange s'enrairen especialment quan començaren a enfrontar-se amb la parròquia de Sant Pere,

que trobà en Ambròs un fidel aliat en les sessions de plens. S'enemistà també amb el nou alcalde i participà en una gairebé ridícula campanya d'oposició (si és que es pot parlar en aquests termes), així com la seva finca fou objecte de registres per la seva mala relació amb l'alcalde.

En resum, aquí ens endinsem en la vida i els pensaments d'aquell membre d'una candidatura que l'abril de 1931 es definia com «oberta a tots els ideals de la democràcia» que no tardà en abandonar-los un cop comprovà que la República s'havia esdevingut per reformar-ho tot i, alineat al camí seguit per l'Institut Agrícola Català, les seves posicions giraren encara més cap a la dreta, buscant el suport de partits espanyols que no fossin «tan» tebis com els regionalistes catalans. La guerra i la transformació de l'ordre socioeconòmic el decantaren decididament pel bàndol sollevat, però el triomf franquista mostrà també unes divergències internes que no podia comprendre després de tres anys de guerra.

ESBÓS BIOGRÀFIC I POLÍTIC: Pere Ambròs i Llobet (1897-1964)

Pere Ambròs i Llobet nasqué a la masia de Can Xercavins de Rubí el 6 de setembre de 1897 en condició d'hereu. Estudià en col·legis maristes de Rubí i Mataró i acabà cursant estudis agrícoles superiors a l'Empordà. Amb 21 anys es féu càrrec definitivament de l'administració de la finca. El 1921 es casà amb Àngela Requesens, filla d'un director industrial, amb qui tingué dos fills: Jordi (1922) i Enric (1926).

Ambròs i Llobet cresqué en un ambient típic del camp català, amb el catolicisme i el pairalisme com a pilars bàsics del seu pensament, als quals cal sumar-los una militància catalanista, molt propera a l'ideari de la Lliga Regionalista¹.

No ens podem endinsar massa en el pensament polític de Pere Ambròs durant les dècades de 1910 i 1920 per falta de materials. Sí que sembla, però, que certs temes preocupaven aquest propietari, ja que guardà nombrosos articles de l'any 1928 – especialment de *La Veu de Catalunya* – en què es feia una defensa aferrissada del contracte de la rabassa morta, el qual els dirigents de la Unió de Rabassaires volien sotmetre a revisió en un moment que el govern espanyol estaven revisant els furs gallecs, intent que no prosperà.

Tampoc pot saber-se gran cosa de quina fou la seva actitud davant la dictadura de Primo de Rivera. En el seu primer escrit en forma de dietari, del dia 12 d'abril de 1931, data de les eleccions que van portar a la República, parlava dels set anys de dictadura en aquests termes: «El govern de transició [...] convoca eleccions municipals. L'entusiasme és relatiu. Vibra, emperò, un sentit de protesta contra els que durant aquest període han fet de la política camp abonat per totes les concupiscències.»

BREU ESBÓS DELS CONTRACTES VITIVÍNICOLES

A Catalunya hi abundava la gran propietat, però no pas els latifundis, i l'absentisme dels propietaris era força notable. En el conreu de la vinya, estès pràcticament per tot el Principat, hi dominava el contracte de la parceria «sistema d'explotació agrícola en què el propietari cedeix la terra al parcer

¹ No s'ha trobat cap escrit o document que faci referència a una militància explícita a la Lliga Regionalista, però les lectures que componen la seva biblioteca estan farcides d'obres escrites per dirigents d'aquesta formació política.

perquè la conreï i li lliuri una part proporcional de la collita».² Aquest tant proporcional podia ser variable. En l'època i la finca aquí estudiades el pagès estava obligat a entregar una terç dels fruits. El propietari, a canvi, assumia el pagament de les contribucions i dels tractament necessaris pels conreus.

És força freqüent la confusió entre els termes parceria i rabassa morta, els quals de vegades eren usats indistintament pels mateixos coetanis, tal com feia el mateix Pere Ambrós. No obstant, les diferències de tipus jurídic existien. La rabassa era un cens emfitèutic de duració indefinida que es donava per acabat un cop havien mort dues terceres parts dels ceps plantats inicialment. Les favorables condicions que aquest contracte ofería als pagesos anà fent que els propietaris volguessin negar-li el seu caràcter emfitèutic; és a dir, la seva perpetuïtat; quan precisament l'essència d'aquest contracte eren les millores que el censatari ha introduït a la terra i la divisió que es produeix entre domini útil, el conreador, i domini directe, el propietari. A més, la plaga de la fil-loxera que assotà de finals del segle XIX, proporcionà una ocasió perfecta per extingir les rabasses i renovar-les sota contractes de parceria, que tot i ser presentats pels propietaris com un contracte de societat on totes dues parts estaven interessades en l'augment de la producció, la realitat era que fins el 1931 el propietari podia desnonar el pagès un cop finit el contracte sense haver de pagar cap tipus d'indemnització per totes les millores introduïdes.

Centrant-nos en el cas de Rubí, la concentració de la propietat era alta i unes poques dotzenes de famílies posseïen la majoria de les terres del terme. Una altra característica important era que la majoria dels propietaris eren absentistes i normalment vivien en ciutats més grans. Aquest no era el cas de Can Xercavins, que es trobava dins del grup de propietaris més grans residents al municipi.³

2 BALCELLS, Albert: *El problema agrari a Catalunya (1890-1936). La qüestió rabassaire*. Barcelona, Nova Terra, 1968, p.20.

3 BATALLA, Ramon: *Els casinos republicans: política, cultura i esbarjo. El Casino de Rubí (1884-1939)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p.27-28.

ELS ANYS DE LA II REPÚBLICA (1931-1936)

Les eleccions municipals d'abril de 1931

Pere Ambrós fou el número dos d'una candidatura de dretes catalanista formada al voltant de la parròquia, la qual es presentava amb el desig d'acabar amb una dictadura que perseguia les llibertats individuals i declarava el seu caràcter profundament liberal i «obert a totes les conquestes de la democràcia»; així com també denunciava l'actuació de la Unión Patriótica municipal. Acabava el seu discurs amb aquests termes: «Anem a la lluita de cara a la llibertat de Catalunya i a la nostra individual. Els nostres homes faran professió de catalanisme i vos assegurem una imparcialitat absoluta [...] Volem que s'iniciï una era de pau i tranquil·litat moral i col·lectiva».⁴

Aquesta candidatura, però, no tragué ni un sol regidor, ja que els resultats foren molt favorables pels republicans, que n'obtingueren 10; mentre que l'altra candidatura de dretes en tragué quatre.

Pere Ambrós, després de fer una crònica detallada de l'ambient de les eleccions i de la proclamació del nou règim del dia 12 al 15 d'abril, no tornaria a escriure, fins quatre mesos més tard, quan les seves paraules contrastaven amb els ideals democràtics de la seva candidatura: «Però el poble vota... Un home és un vot! I se'ls ha fet votar promentent ço que no es pot prometre per fer-los anar a les urnes com un ramat de xais de la mateixa manera que se'ls portaria a la revolució i al pillatge com a toros famolencs!» I respecte els seus ideals catalanistes de joventut, en vista del projecte autonòmic, tot parafraçant l'himne dels Segadors, deia: «Pobra llibertat de Catalunya en mans d'aquests homes que no han pensat mai en fer-la rica i plena. L'Esquerra catalana sense contingut ideològic, barreja infame de totes les concupiscències i de tots els arribismes, vegeta dintre una mar de pesombre.»⁵

Decrets de revisió dels contractes de conreu

En un país fonamentalment agrari com Espanya, la reforma agrària es dibuixava com un tema prioritari del nou règim. L'estiu de 1931 el Govern provisional va instituir uns decrets pels quals s'obria un període de revisió dels contractes de conreus vigents que permetien obtenir rebaixes de fins al 50%. A

4 *Al poble de Rubí*, full de la candidatura de dretes catalanista. Arxiu Can Xercavins (ACX).

5 Dietari de Pere Ambrós Llobet (DPAL), 15 d'agost de 1931.

Catalunya es produí un allau de demandes de revisió, ja que s'hi presentaren el 70% de demandes de tot l'estat, i al poble de Rubí se'n presentaren concretament 553, un nombre molt elevat tenint en compte el seu número d'habitants.⁶ A més a més, les demandes coincidiren amb l'època de la verema, cosa que féu necessari que propietaris i conreadors arribessin a un pacte, conegut com a «pacte de la Generalitat» pel qual s'acordava reduir les parts de fruits a lliurar al propietari a la seva immediata inferior fins que els jutges no dictaminessin.⁷ És a dir, en el cas de Can Xercavins que es pagava el terç, es passava al quart. A la primera verema de l'època republicana, molts pagesos d'aquesta finca es negaren a pagar les parts estipulades; mentre que el propietari, com a resposta, recorria a la força dels mossos d'esquadra.

La família Ambròs era sòcia de l'Institut Agrícola de Sant Isidre (IACSI), la gran patronal del camp català, des de l'any mateix de la seva fundació, el 1851. Un oncle de Pere Ambròs, Josep Llobet i Sanjuan, president de l'Associació de Propietaris del Partit Judicial de Sabadell, presidia moltes de les reunions al IACSI a les quals Ambròs acudia amb més freqüència a mesura que avançaven els conflictes. L'octubre de 1931 es creà, en el si d'aquesta entitat, l'Associació de Propietaris del Partit Judicial de Terrassa i Pere Ambròs fou membre de la seva comissió gestora.⁸

El 30 de maig de 1932 tingué lloc el judici de les demandes de revisió. Un total de trenta-sis pagesos de Can Xercavins, entre parcers i arrendataris, havien interposat demanda. Totes elles foren dictades en contra seu. Aquest no fou un fet aïllat, sinó que un 90% de les demandes presentades a tot Catalunya foren considerades improcedents, però la gran majoria dels pagesos recorregueren la sentència i, mentre esperaven el dictamen definitiu, només havien de pagar la meitat de les rendes.⁹ Precisament la verema de 1932 tingué lloc quan encara s'esperaven les sentències de dites apel·lacions i a Can Xercavins només set parcers van pagar les parts acordades, la resta només la meitat i un res.

6 BALCELLS, Albert: *El problema agrari a Catalunya...* p.111.

7 PLANAS MARESMÀ, Jordi: «La tensa qüestió agrària», p.152-169. *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans. Volum 9. De la gran esperança a la gran ensulsiada (1930-1939)*.

8 BATALLA, Ramon, et al: *Rubí a l'abast. Ciències Socials*. Ajuntament de Rubí, 1994. p.164.

9 TERMES, Josep: *De la revolució de Setembre a la fi de la Guerra Civil, 1868-1939*. Barcelona, Edicions 62, 2003, p.374.

Llei de Solució de Conflictes al Camp

El juny de 1933 el Parlament de Catalunya va aprovar una llei especial de Solució de Conflictes al Camp amb la qual es creaven unes comissions arbitral, formades per representants dels propietaris i de la Unió de Rabassaires (UR), el sindicat majoritari dels pagesos vinícoles catalans i un gran suport electoral d'ERC, que havien de resoldre les demandes de revisió de contractes que deixava en suspens les resolucions dictades anteriorment. L'aparició de jurats mixtos establia al camp una situació sense precedents: un marc de negociació entre conreadors i patrons sobre les condicions de treball.¹⁰ Mentre aquesta no prengués una decisió sobre la demanda, el pagès es veia obligat a pagar només el 50% de la part corresponent.¹¹ No obstant, aquesta llei es va començar a discutir quan molts pagesos ja havien actuat unilateralment i no havien lliurat les parts, mentre que els propietaris, en un estat d'alarma que no abandonarien en tot el període republicà, veien perillar de mort els contractes d'arrendament.¹²

Pere Ambrós aportà la visió dels propietaris i explica com els propietaris es negaren a formar part de dites comissions arbitral: «Aquesta declamació és deguda a que el president d'aquestes Comissions és nomenat per la Generalitat i la Generalitat, naturalment, indiscutiblement és a favor dels lladres. Què ha fet el Govern de Catalunya davant aquesta negativa? Ha nomenat uns propietaris, una caricatura de propietaris titelles a disposició de la política imperant.»¹³ En definitiva, una llei que segons els propietaris emparava el robatori.

El IACSI va encapçalar aquesta etapa de conflictivitat oberta al camp català. L'amenaça del dret de la propietat va accentuar-ne el seu caràcter específicament patronal.¹⁴ Per altra banda, considerava que l'agitació camperola era únicament un esvalot polític instigat pels dirigents d'esquerres, sense tenir en compte les seves causes econòmiques, jurídiques i socials; a la

10 TÉBAR, Javier: *Reforma, revolución y contrarevolución agrarias Conflicto social y lucha política en el campo (1931-1939)*. Barcelona, Flor de Viento, 2006, p.58.

11 BATALLA, Ramon, et al: *Rubí a l'abast. Ciències Socials*. Ajuntament de Rubí, 1994.,p.164.

12 TERMES, Josep: pp.374-376.

13 DPAL, 24 de setembre de 1933.

14 PLANAS MARESMA, Jordi: *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*. Biblioteca d'Història Rural, Girona, 2006.

vegada que es negava a admetre qualsevol tipus de canvis al camp i a l'estructura de la propietat.¹⁵ Aquestes idees eren repetides constantment per Ambròs, ja que mai assumí les desigualtats que generava el sistema com a responsabilitat pròpia. Per altra banda, molts jutges i alcaldes es mostraren a favor dels rabassaires. Bona part dels municipis de les principals comarques vitivinícoles estigueren governats per associats a l'UR, entre ells Rubí, l'alcalde del qual entre 1931 i 1934 fou Pere Aguilera, dirigent local rabassaire.¹⁶

El 29 d'octubre de 1933 el IACSI convocà l'Assemblea de Defensa Agrícola, concentració que fou una autèntica demostració de força dels propietaris agrícoles. Al full volant de l'Institut es feia al·lusió a la política duta a terme pel Parlament de Catalunya i aquella que en el moment estava en projecte, la Llei de Contractes de Conreu: «si avui l'actuació anàrquica en el camp s'ha limitat solament a la usurpació de les collites i a la retenció dels fruits o rendes d'un gran nombre de propietaris, demà s'extindrà a l'espoliació de totes les terres. [...] al Parlament de Catalunya serà posada a discussió i aprovació la llei definitiva de «Contractes de Conreu»¹⁷.

L'Assemblea va aconseguir reunir al voltant de 30.000 propietaris de tot Catalunya, entre ells Pere Ambròs, acompanyat d'uns altres 30 propietaris de Rubí. Dels assistents en féu aquest retrat, molt interessant: «La immensa majoria anaven amb gorres i les seves cares eren torrades pel sol, les mans plenes de durícies... “Aquí tenim [...] els grans rics... Quin engany! Si el propietari que domina més és el petit propietari, el que té unes quantes quarteres de terreny, el que a més de parcers es cultiva la terra amb les seves pròpies mans... Moltes vegades les parts robades, les parts que la llei criminal autoritza de robar, no són més que gotes de suor estalviades en ple sol i en plena lluita pel treball...” Me n'he convençut: els propietaris grans no són numerosos [sic]. [...] Si en fossin no haurien pogut pas omplir tota una plaça de braus!»¹⁸

15 MOLAS, Isidre: *Lliga Catalana*. Volum segon. Barcelona, Edicions 62, 1972, p.222.

16 Per consultar la trajectòria política de Pere Aguilera vegeu: BATALLA, Ramon: *Els casinos republicans: política, cultura i esbarjo*.

17 *Assemblea de Defensa Agrícola organitzada per l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre*, BCN, 30 de setembre de 1933, firmada pel president de l'Institut, Joan Garriga i Massó. ACX.

18 DPAL, 29 d'octubre de 1933.

Llei de Contractes de Conreu

La promulgació de la Llei de Contractes de Conreu (LCC), una de les grans promeses electorals d'ERC, provocà la confrontació més important en matèria agrària. A grans trets aquesta llei pretenia assegurar l'estança del pagès a la terra, així com convertia el contracte de rabassa morta en un cens emfitèutic, és a dir, indefinit i preveia l'accés gradual dels conreadors a la terra. En definitiva, una llei reformista, però moderada i gens revolucionària.¹⁹

La llei s'aprovà després que la Lliga s'hagués retirat del Parlament i provocà una reacció vehement i immediata del IACSI. La Lliga, temerosa de perdre influència entre els propietaris rurals i de veure's desbancada per la CEDA, presentà un recurs d'inconstitucionalitat contra la llei, amb la qual cosa el conflicte agrari català passava al primer pla de la política espanyola i es convertia en un motiu d'enfrontament entre els governs català i espanyol ja que qüestionava plenament la recent autonomia catalana. El 8 de juny el Tribunal dictà la seva sentència negativa al·legant que la Generalitat no tenia competències en matèria social agrària.

No obstant, el viratge cap a la dreta de Lliga Catalana arribava massa tard: els propietaris agrícoles més intransigents ja se li havien escapat de les mans. Entre aquests destacà Josep Cirera i Voltà, dirigent del IACSI, que dimití davant del que considerava una actuació massa tèbia, arrossegant l'entitat a una convocatòria d'eleccions, en les quals fou elegit president l'agost de 1934 – candidatura a la qual Pere Ambròs era afí. L'entitat es dirigia decididament cap a l'extrema dreta, cosa que es materialitzà en la creació d'un nou partit liderat pel mateix Cirera: Acció Popular Catalana, en altres paraules, la CEDA catalana. Això significava, la victòria del sector més intransigent i combatiu que considerava la inconstitucionalitat de la llei i alhora partidari de la retallada de competències de la Generalitat.²⁰

El Govern català, però, es mantingué ferm i presentà de nou una reproducció literal de la llei derogada, que fou votada per unanimitat i pogué finalment tirar endavant, mentre que el govern espanyol proposava que la llei es refongués amb un nou reglament per posar-la d'acord amb la Constitució.

19 BALCELLS, Albert: *El problema agrari...*p.144.

20 MOLAS, Isidre: *Lliga Catalana*, p.223.

Els fets d'octubre de 1934

La no aplicació de la llei i l'ofensiva de la patronal contra la nova LCC produí l'estiu de 1934 una forta agudització del conflicte social a les àrees agrícoles. Des de l'aparició dels decrets de revisió l'estiu de 1931, independentment de les resolucions judicials, bona part dels pagesos van optar per la via de continuar pagant el 50% de les rendes. Ni la nova aprovació de la LCC el setembre de 1934 va aconseguir esmorteir l'alt grau de polarització i conflictivitat social al qual s'havia arribat al mes de setembre de 1934.²¹

La mala relació entre els governs de Madrid i de Barcelona des de la victòria de les dretes a nivell espanyol i el qüestionament de l'autonomia catalana enrarí fortament la situació. L'entrada de tres cedistes al govern Lerroix el 4 d'octubre de 1934 fou interpretada com una avanç del feixisme i provocà immediatament una declaració de vaga general a tot Espanya. A Catalunya la CNT no la secundà, però el govern de la Generalitat estava passà a l'acció, amb la coneguda proclama de l'Estat Català per part de Lluís Companys.²²

Pere Ambròs no parlà d'aquests fets fins el dia 10 d'octubre, sota el títol: "La Revolució". Per ràdio escoltà les noves de Barcelona. La seva condició de propietari i l'estat d'agitació del camp el feien témer per la seva integritat. «No s'havia dit molt que els propietaris havien de desaparèixer? [...] Vaig tenir por de la xusma embogida...» En plena nocturnitat, a un quart d'una, un registre es presentà a Can Xercavins. El propietari s'amagà, però atemorit decidí marxar a peu a Terrassa a les 4 del matí. Allà arribà fins a casa els seus cunyats, on conegué la notícia de la capitulació de Companys, que celebraren amb xampany.

No és objecte d'aquest treball l'exposició i l'anàlisi dels fets d'octubre, més enllà d'aquells que van tenir conseqüències directes al camp. L'Estatut català quedà suspès i la LCC fou anul·lada, mentre que la CEDA anà desactivant tota

21 LÓPEZ ESTEVE, Manel: *Els fets d'octubre de 1934*. Barcelona, Editorial Base, 2013. pp.92-96.

22 TERMES, Josep: *De la revolució...*, p.377.

la política reformista duta a terme.²³ Molts ajuntaments foren destituïts, com el de Rubí.

Per un decret del general Batet, els pagesos foren obligats a pagar de nou la renda estipulada pels pactes i, a més, a pagar amb caràcter retroactiu les rendes no satisfetes de les collites de 1931 a 1933. La contraofensiva dels propietaris, amb un clar esperit de venjança, no es podia deslligar de l'ofensiva pagesa iniciada el 1931.²⁴

Com a membre de l'Associació de Propietaris del Districte de Terrassa, Ambròs visità el comandant militar establert a dita ciutat per exposar com es visqué als pobles el 6 d'octubre. Tot i que sembla que no ho acabà fent, Ambròs descrigué la nova situació de força dels propietaris: «Podria venjar-me. A la meua mà està ara el moment per a fer perdre el qui volgués. Si jo denunciés, algú se la carregaria fortament. El Comandant [...] em digué: "Puede traerme nombres de Rubí para un castigo ejemplar. Hemos de terminar con esta anarquía latente que empobrece nuestra patria. [...]»». Hi hagué certs intents per part dels parcers de Can Xercavins de continuar acollint-se a la LCC, però la nul·litat d'aquesta féu que tots acabessin pagant la totalitat de les parts.

Pere Ambròs assistia setmanalment a la seu del IACSI, on de vegades coincidia amb el president Cirera, a qui dedicava aquests mots d'elogi: «vàrem escoltar amb plaer la peroració del gran president, del president que ha sabut defensar la propietat catalana, amb energia, amb eficàcia, amb seny pairal [...] En Cirera va ser el braç fort que va aturar l'allau, l'avanç dels bàrbars, de les tribus nòmades que s'havien apoderat del poble de Catalunya...».²⁵

A la verema de 1935 un pagès pretenia encara acollir-se a l'anul·lada LCC i pagar només el 50% de les rendes, i fou denunciat immediatament a la guàrdia civil. Tot i l'aparent docilitat dels pagesos amb la nova situació, paraules i frases pujades de to van pronunciar-se durant la verema, mentre que Ambròs anava sempre armat pels camps de Can Xercavins. Malgrat tot això, la collita de 1935 fou l'única d'època republicana en què a Can Xercavins es compliren tots els pactes.

23 TÉBAR, Javier: *Reforma, revolución...*, pp.161-167.

24 BALCELLS, Albert: *El problema agrari...*, pp.215-225.

25 DPAL, 20 de febrer de 1935.

El Front Popular

La crispació política generada a tot Espanya, amb un gran número d'empresonats pels fets d'octubre de 1934, va portar a la creació de dos blocs antagònics per les eleccions de febrer de 1936, que a Catalunya donà lloc a una confrontació directa entre el Front d'Esquerres de Catalunya, que agrupava un amplí ventall de forces d'esquerra en una demostració d'unitat, i el Front Català d'Ordre, encapçalat per la Lliga. Els temes clau de la campanya foren l'amnistia i la restauració plena de les institucions catalanes.²⁶

Enmig d'un clima electoral especialment dens, Pere Ambròs mostrà per primera vegada simpatia cap a l'abolida monarquia: «Vam deixar marxar un rei. Ara el desitgem. [...] Quan érem feliços desitjàvem llençar la felicitat» (22-I-1936), de manera que no ha d'estranyar que el 15 de gener de 1936 assistís a un míting monàrquic, amb companyia del seu fill de tretze anys «perquè sentís el bategar de les multituds patriòtiques».

En aquest context deixà de definir-se com a catalanista: «Jo que havia sigut catalanista tot això em fereix. La llengua catalana cantada pels poetes ha davallat bruta i acanallada sota el llot de les clavegueres [...] Serem una colònia de qualsevol poble superior que ens vulgui colonitzar. No mereixem ésser lliures, necessitem el tutelatge de qualsevol poble major d'edat...»²⁷. Com molts altres agraris, i seguint el viratge efectuat pel IACSI, Pere Ambròs acabà identificant-se plenament amb la CEDA parlant de Gil Robles com un «polític nou, enter i modern», i el 29 de desembre de 1935 assistí a un míting d'aquesta formació on afirmà, tot anticipant-se a la famosa *Falsa ruta* de Valls i Taberner, que el catalanisme nacionalista era causa de bona part dels mals del present.

Per precaució dels possibles resultats de les eleccions del 16 de febrer, la família Ambròs es traslladà a Montserrat després d'haver votat. Des d'allà conegueren la victòria de les esquerres i fins al 24 de febrer no tornaren a Rubí, on el triomf de les esquerres i el creixent protagonisme en la vida política de les classes populars trencava tots els esquemes d'ordenació social del propietari rubinenc que queden reflectides en aquestes dures declaracions del 27 de

26 TERMES, Josep: *De la revolució...* p.382.

27 DPAL, 12 de febrer de 1936.

febrer de 1936: «Pels carrers de Rubí la gent esquerrana desafia amb la mirada. Fa fàstic de viure».

El 2 de març el Govern de la Generalitat decretà el restabliment de la controvertida LCC, amb les esmenes favorables als propietaris. Les visites a la seu del IACSI s'incrementaren i el desconcert entre els propietaris era general.

En els mesos que seguiren les eleccions, els seus escrits no fan més que retratar la inquietud política en què es vivia, fent-se ressò d'incidents ocorreguts a la resta de l'estat i també de noves forces emergents, com Falange Española, per qui mostrava certa simpatia: «Es cremem les cases de Falange española, d'aquests feixistes valents que se'n faran més amb aquesta persecució. El feixisme creixerà perquè és perseguit injustament».²⁸

El seu penúltim escrit abans de l'esclat de la guerra feia referència a l'assassinat de José Calvo Sotelo: «Cada gota de sang reclama venjança» escrivia premonitòriament el 15 de juliol de 1936.

LA GUERRA CIVIL

La repressió a la rereguarda republicana

El 19 de juliol, la família Xercavins, tot i conèixer el sollevament de l'exèrcit a l'Àfrica, anà a missa com cada diumenge. La resta del dia el passà al costat de la ràdio, on s'assabentà que a tot Espanya no havia fracassat el cop.

Poc després del fracàs de l'alçament militar a Barcelona, començà una cadena d'atemptats, assassinats, atracaments i robatoris sense precedents a Catalunya. Les accions indiscriminades foren dutes a terme no només per grups incontrolats, sinó també per patrulles de control i escamots de vigilància de partits i sindicats d'esquerres. Els primers en experimentar la repressió foren, especialment, l'Església, els fabricants i els propietaris rurals. L'inici de la guerra convertia l'heterogeni món conservador automàticament en «feixista». A més, la pròpia naturalesa classista del conflicte desencadenà l'aparició de violències contra propietaris de tot tipus i els seus encarregats.²⁹ Al camp, els últims anys de tensions latents van esclatar violentament, i més d'un centenar de propietaris afiliats al IACSI foren assassinats, segons càlculs de Jordi

28 DPAL, 20 d'abril de 1936.

29 CATTINI, Giovanni C.: "Violència a la rereguarda", pp.8-43, a *Violència, repressió i primer exili a Catalunya durant la Guerra Civil dia a dia, volum 5*. Barcelona, Edicions 62 i La Vanguardia, 2006.

Planas.³⁰ Pere Ambròs se salvà d'aquestes execucions, segurament perquè marxà de Rubí als pocs dies de l'esclat de la guerra.³¹

El 21 de juliol tingué lloc el primer de molts registres a Can Xercavins, en què es cremaren tots els objectes religiosos. Després de viure pràcticament un registre per dia, Pere Ambròs decidí marxar a peu a Terrassa, com ja havia fet l'octubre de 1934. Allà, en assabentar-se que un propietari rubinenc havia estat assassinat³², determinà traslladar-se a Barcelona per seguretat, a casa dels seus cosins, els farmacèutics Carulla.

Les reflexions d'Ambròs sobre aquest tergiversament total de l'ordre social i polític coincidiren plenament amb la de molts intel·lectuals conservadors: el poder havia quedat en mans de grups d'assassins i es creia que tota la civilització i valors morals eren perduts per sempre.³³

A nivell polític, el fracàs del cop d'estat a Catalunya gràcies a l'actuació, principalment, de partits i organitzacions d'esquerra va provocar la desintegració de les institucions i el seu poder i en el seu lloc una multitud de comitès que eren sobirans del territori que controlaven.³⁴ A nivell rubinenc, es creà el Comitè Executiu de les Milícies Antifeixistes, que aviat confiscà una sèrie de propietats de l'església i sectors dretans.³⁵

L'economia revolucionària

En un fenomen que es podria qualificar d'autèntica lluita de classes, els rabassaires van procedir al cobrament de les parts de fruit que havien hagut de pagar als propietaris a les veremes dels anys 1934 i 1935³⁶, és a dir, d'aquelles collites que van haver de pagar-se en la seva totalitat després dels Fets

30 PLANAS, Jordi: «L'Institut Agrícola Català de Sant Isidre» *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans. Volum 9. De la gran esperança a la gran ensulsiada (1930-1939)*, pp.156-157.

31 No obstant, foren assassinats el seu oncle, Josep Llobet i Sanjuan, president de l'Associació de Propietaris del Partit de Sabadell; i el gendre d'aquest, l'industrial, també sabadellenc, Francesc Baygual i Bas. La persecució de religiosos féu que una tia monja de Pere Ambròs, Aniceta Ambròs, busqués refugi a Can Xercavins, mentre que altres familiars seus foren empresonats.

32 Es refereix a l'hereu de Can Rosés, Pere Vidal i Ferrer. Els primers dies de guerra s'assassinà un total de 15 rubinencs, entre ells dos capellans de la parròquia de Sant Pere (un dels quals fou beatificat l'octubre de 2013), dos regidors de dretes i el cap del sometent. Consulteu RUFÉ MAJÓ, Miquel «El desordre dels primers dies de la Guerra Civil a Rubí», pp.75-76 a Butlletí del Grup de Col·laboradors del Museu de Rubí, nº32, març de 1989.

33 CATTINI, Giovanni C.: *op. cit.* pp.8-43.

34 TERMES, Josep: *De la revolució...* p.392.

35 BATALLA, Ramon: *Rubí a l'abast...* p.173.

36 *Íbidem*, p.175.

d'Octubre. Els conreadors de Can Xercavins exigiren el 31 de juliol a Pere Ambròs, en un termini de 48 hores, el pagament del 50% d'aquestes dues anyades, la suma del qual ascendia a 6.481,45 pessetes. Com que no disposava d'aquesta quantitat, buscà ajuda a l'Ajuntament, però, com a bon exemple de qui gaudia realment del poder polític, fou derivat immediatament al Comitè, que li va negar totes les opcions que demanava per a poder pagar.

Vist el panorama, Ambròs decidí abandonar definitivament Rubí – no hi tornaria en dos anys – i establir-se a Barcelona, on fou ajudat principalment pel seu cosí Ramon Mestre³⁷, que es va servir de diferents contactes per ajudar-lo. Fracassaren unes quantes gestions, entre elles vendre uns títols borsaris. Finalment s'acabaren presentant al conseller d'Agricultura, Riera, que fou comprensiu i es féu responsable davant del Comitè de Rubí del termini que era a punt de finir. Pere Ambròs pogué ajuntar, finalment, gràcies a la seva minyona i la família Carulla, 3.000 pessetes, i la quantitat restant per arribar a la xifra demanada la va obtenir perquè se'l va autoritzar a vendre una partida de vi de Can Xercavins.

A les zones lleials a la República la guerra propicià l'accentuació del ritme de la reforma agrària. La tasca revolucionària iniciada per les organitzacions sindicals i els comitès locals va consistir, en un primer moment, en confiscar les terres d'aquells propietaris desafectes a la República. S'obligava a la confiscació de la terra quan el propietari no es trobava a la localitat, si les terres eren abandonades o mal conreades o si el propietari havia col·laborat amb els militars rebels.³⁸ A Rubí el 25 de juliol de 1936 s'unificaren les tres entitats en què s'agrupaven els pagesos de la població en el Sindicat Agrícola de Rubí. Jordi Xercavins, fill del propietari, apuntà en una ponència sobre l'agricultura rubinenca, que a Rubí es creà la Col·lectiva de Pagesos – que entenem com a sinònim del Sindicat –, que es féu amb el control de la producció i de l'explotació agràries del terme, tant de les terres confiscades com dels pagesos integrants del col·lectiu.³⁹ El 16 d'agost, el Consell d'Economia reconeixia el

37 Ramon Mestre era el marit de Montserrat Carulla i Canals, cosina segona de Pere Ambròs.

38 TÉBAR, Javier: *Reforma, revolución...*, pp.200-202.

39 XERCAVINS, Jordi: "L'agricultura rubinenca: notes històriques", XXXVIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, 1986, pp.17-37.

dret a arrendataris i parcers d'accedir a la propietat de la terra d'aquelles terres que haguessin cultivat durant sis anys.⁴⁰

El 20 de setembre de 1936 es produí la confiscació de la hisenda Xercavins, com ja havia passat amb moltes altres masies i indústries rubinenques.⁴¹ A partir d'aquell moment s'hi presentaren contínuament membres del Sindicat per extreure tota mena de recursos de l'«expropietat de Pere Ambrós».

El fet que Pere Ambrós abandonés la finca i que el tema no hagi estat gaire ben tractat fa que no puguem precisar com es gestionà l'explotació de Can Xercavins durant la guerra. En primer lloc, a Catalunya, a diferència de l'Aragó, les col·lectivitzacions agràries foren poc intenses, especialment pel fet que la UR fos predominant al camp català, almenys a les comarques vitivinícoles, i aquesta s'oposés a les col·lectivitzacions per mostrar-se partidària d'un repartiment de terres, l'anul·lació dels pagaments dels contractes i la creació d'explotacions familiars.⁴² Sí que se sap del cert que a Rubí no es compliren els contractes i els propietaris no cobraren cap tipus de renda, de manera que quedaven privats de la seva font d'ingressos principal. Per altra banda, el Sindicat Agrícola obligà a tots els pagesos viticultors a portar la seva producció de vi al Celler Cooperatiu de la vila, que registrà durant els anys de la contesa el nombre més elevat de càrregues.⁴³

El pis dels Carulla on Ambrós s'estava hostatjat també fou víctima de registres i aquest hagué de canviar de residència en diverses ocasions. A casa d'una altra cosina assistí per primera vegada a una missa clandestina i fou introduït en un grup d'homes que es reunien regularment per escoltar emissores franquistes.

L'intent de passar-se a l'Espanya nacional

La suma de la difícil situació econòmica de Pere Ambrós, la inestabilitat de no tenir un lloc de residència estable (vivint en cinc llocs diferents des de la

40 TÉBAR, Javier: *Reforma, revolución...*, pp.200-202.

41 Malauradament no existeix un llistat exhaustiu de les masies confiscades a Rubí durant la guerra. Resseguint la migrada bibliografia local referent a aquest aspecte es poden apuntar les següents: el Castell, Ca n'Oriol, Can Feliu, Can Ferran, Can Carreres, Can Sant Pere, Can Sant Joan, Can Ramoneda, Can Sucarrats i Can Xercavins. Als seus propietaris també se'ls confiscaven, en cas de tenir-ne, les finques urbanes.

42 TÉBAR, Javier: *Reforma, revolución...*, pp.208-209.

43 TORNÉ, Meritxell: *L'abans de Rubí. Recull gràfic 1872-1965*, p.242. Papiol, Editorial Efadós, 2002, pp.238-243.

seva arribada a Barcelona) i les dificultats per trobar llocs on menjar, va motivar-lo a enrolar-se a una expedició per passar-se a l'Espanya «nacional».

En tan sols un any, la seva vida havia donat un gir radical, que quedava expressat en aquestes paraules: «Jo que mai havia hagut de menester ningú, que mai havia molestat al pròxim, que sempre havia tingut diners, que tothom m'havia respectat, que portava una vida sense trontolls [...] qui m'hagués dit, Angelina, que havia de viure un dia amb les condicions d'ara anant perdut pels carrers, amagant-me de la gent com un criminal que la policia cerca per detenir-lo...!». ⁴⁴

El dia 20 de juny de 1937 s'inicià l'expedició per travessar la frontera. Per participar en aquestes rutes, s'arribava a pagar entre 500 i 700 pessetes. Pere Ambròs en pagà 550 i realitzà el viatge amb el seu fill Jordi, de catorze anys. Amb tren arribaren a Sant Quirze de Besora, i d'allà amb cotxe fins la Pobla de Lillet, i caminant només de nit arribaren a la collada de Toses. «El camí és dur però ens comporta el paradís pròxim, [...] la il·lusió de fugir de l'infern roig» ⁴⁵. A mig camí, la caravana fou interceptada per la policia i Pere i Jordi Ambròs foren detinguts a Planoles, des d'on els traslladaren a Ribes de Freser, on trobaren molts altres companys del grup. Tots foren portats a Puigcerdà i a la meitat del camí, perduts en una carretera de muntanya, es produí un simulacre d'afusellament per aconseguir declaracions dels detinguts. El 27 de juny els enviaren a Barcelona, primer als calabossos de Via Laietana, i el dia 29 a l'Hotel Falcon, convertit en presó. El 2 de juliol, gràcies a una influència que no volgué revelar, s'aconseguí que el menor Jordi Ambròs fos alliberat. El 19 de juliol, finalment, Pere Ambròs fou destinat a un Batalló Disciplinari al castell de Montjuïc, amb la intenció de rebre instrucció militar per anar al front.

Pere Ambròs mentí en declarar que el seu motiu per travessar la frontera era anar a treballar a Tolosa en una explotació agrícola d'un conegut. Al judici, el 4 d'agost de 1937, es defineix com a catalanista convençut i aporta dos testimonis en la seva defensa: els seus cosins Benet Fàbregas i Ramon Carulla ⁴⁶, els quals coincideixen en afirmar que era «*catalanista de toda la vida y antimilitar, muy contrario a la Dictadura*», que havia patit diversos registres a

44 DPAL, 12 de maig de 1937.

45 DPAL, 20 de juny de 1937.

46 Benet Fàbregas era el marit de Mercè Torrents i Ambròs, i l'altre era el farmacèutic Ramon Carulla i Canals.

casa seva i que s'emportava el seu fill per alleugerir la situació econòmica de la seva família. Tots els detinguts eren acusats de desafecció al règim i d'haver incorregut el decret del 7 de maig de 1937. Per a Pere Ambròs es demanaren en un inici dos anys d'internament, no obstant la defensa en sol·licità l'absolució i aquesta es féu efectiva el dia 6 d'agost. «*Que teniendo en cuenta los antecedentes, motivos y circunstancias que concurren en cada uno de los inculpados objeto de la presente resolución, es de estimar que no puede ser impuesta a todos ellos la misma penalidad debido a los móviles que dieron origen a la comisión del delito. [...] debemos absolver y absolvemos por falta de pruebas a los inculpados PEDRO AMBROS LLOBET [i vuit més]*»⁴⁷. En aquest cas ja no es tenia únicament en compte que es traslladava per motius laborals, sinó que també ho feia per acompanyar el seu fill menor d'edat. No tots els absolts formaven part de l'expedició d'Ambròs, ja que en el mateix judici s'havien agrupat diferents casos. De la seva caravana tan sols ho foren tres integrants. Finalment, el 8 d'agost Ambròs podia abandonar el castell de Montjuïc.

L'últim any de guerra

Des que va sortir de la presó a Pere Ambròs la sort li va venir de cara. Per una banda aconseguí un lloc de residència fix, ja que el seu cosí Ramon Mestre li oferí de traslladar-se a viure amb ell al seu pis del carrer Diputació. Per una altra, aconseguí millorar la seva situació econòmica amb la venda de diverses accions de la CHADE, una gestió que li havia estat denegada a l'inici de la guerra però que ara li donava de cop 65.000 pessetes.

Des de la nova estabilitat, Pere Ambròs visqué el temps que quedava de guerra amb una relativa tranquil·litat. Des de la intimitat familiar se seguien els avanços de les tropes franquistes amb alegria i des de Barcelona també es féu ressò d'altres aspectes característics i rellevants del moment com els bombardeigs o bé les dificultats cada vegada majors per trobar menjar.

A mesura que avançava el conflicte, Can Xercavins canviava significativament d'aspecte. En primer lloc, per poder fer front a la falta generalitzada de combustible, els seus boscos foren delmats

47 Arxiu del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya, Jutjat d'Urgència nº1, expedient 09/1937. La troballa d'aquesta documentació la dec a l'historiador Eduard Puigventós.

considerablement. En segon lloc, per poder acollir la població refugiada, l'ajuntament de Rubí els distribuïa entre el veïnatge i a Can Xercavins s'hi van encabir dues famílies, formades totes dues per una mare i dos fills.

La desfeta republicana a l'Ebre va significar la penetració definitiva de les tropes franquistes a Catalunya. En la desbandada republicana, molts soldats passaren per Can Xercavins demanant aliments i allotjament. La nit abans de l'ocupació de Rubí s'inicià l'evacuació dels elements destacats del règim republicà. «Mentre que els caps polítics, responsables de la tragèdia, fugen en confortables cotxes; el pobre poble, sempre enganyat, corre a l'aventura incerta d'un peregrinatge tràgic. Aquesta nit ha sigut memorable a Rubí. Ningú ha dormit. Els rojos trucaven a les portes i s'emportaven animals i carros. L'ordre era terminant i la llei era la pistola.»⁴⁸ Rubí caigué en mans dels nacionals el 25 de gener de 1939. Unes hores abans, davant d'un intent de disparar a les posicions franquistes, situades a Castellbisbal, des d'un lloc proper a Can Xercavins, la família que quedava a Rubí abandonà la casa pairal. Quan retornaren, varen trobar la casa ocupada per la Columna Navarra, Quarta Divisió, Batallón de San Quintín de las Navas. «La casa quedà plena de soldats, el barri ple de mules i impedimenta militar. Els cellers, amb la palla que hi posaren, es convertiren en dormitoris. Al bosc i a la font hi havia grans fogueres. Un telèfon unia la casa amb les companyies que estaven al bosc».

L'endemà mateix, dia 26, queia Barcelona. Al pis del carrer Diputació hi penjaren una bandera espanyola i sortiren de seguida a rebre les tropes franquistes. «Els esperàvem, però, al tenir-los a casa els ulls se'ns omplen de llàgrimes. Per fi, Déu meu! [...] Era qüestió de pensar en el retorn a can Xercavins, refer el nostre patrimoni, rescatat per cruentes jornades i que havíem dubtat si era perdut per sempre.»

EL PRIMER FRANQUISME A RUBÍ

Repressió laboral

En retornar a Can Xercavins, Pere Ambròs reinstaurà implacablement la seva autoritat. A finals de febrer de 1939, acomiadà els masovers, de manera que també perdien l'habitatge, pel aquest motiu: «El comportament d'aquesta

48 XERCAVINS, Pere: *Notes històriques de Can Xercavins dels segles XII al XX*. No editat, a l'Arxiu Municipal de Rubí se'n guarda una còpia.

família [...] ha sigut per nosaltres molt perjudicial, havent-se posat durant aquest temps de domini roig al costat del marxisme i havent donat facilitats al saqueig de la casa». Amb la recuperació de la propietat, s'acomiadaren també més de trenta hortolans que havien treballat a la finca durant la guerra. Per altra banda, el propietari sempre es queixà del mal estat en què queda la finca per culpa de l'explotació de la Col·lectiva: «L'estat de la vinya vella, després de la dominació roja, no té remei» deia el 2 de febrer de 1940.

En una data tan primerenca com el 20 de febrer de 1939, Pere Ambròs era definit com «afecto totalmente al Glorioso Movimiento Nacional» i aviat ingressà al partit únic. L'any següent, el 15 de maig, fou nomenat delegat d'excaptius local.

Després de la guerra, almenys hi ha constància d'una vinya de Can Xercavins que va quedar abandonada perquè el parcer s'havia exiliat, la qual fou replantada pel propietari. Respecte els drets que el conreador tenia sobre la vinya, aquest apuntà: «Déu faci que la sana política que regna ara no faci fallida algun dia, perquè si això s'esdevingués aquest parcer potser faria una reclamació.» L'ordre dels propietaris havia tornat i el seu objectiu era clar: eliminar tota mena de rastre de qualsevol fita aconseguida des de 1931, així com desarticular de base els centres de socialització de les comunitats rurals, especialment a partir de les condemnes exemplaritzants dels seus dirigents. És per aquest motiu que autors com Javier Tébar parlen d'un autèntic fenomen de contrarevolució agrària, ja que el procés anà molt més enllà d'un procés de devolució de terres als antics propietaris, sinó també d'un cicle important de desnonaments amb un important component de revenja social.⁴⁹ Un altre aspecte que es dugué a terme per subordinar la pagesia fou l'enquadrament obligatori en el sindicat vertical, que a la pràctica es convertí en una peça clau per assegurar l'hegemonia dels propietaris⁵⁰, a Rubí sota el nom de Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos.

Les gestions per recuperar el vi confiscat durant la guerra

Tot el vi que s'havia premsat a les finques confiscades durant la guerra havia anat a parar al Celler Cooperatiu de Rubí. Pel febrer de 1939, Pere Ambròs es

49 TÉBAR, Javier: *Reforma, revolución...*, p.250-252.

50 TÉBAR, Javier: «Sindicat vertical i contrarevolució agrària», pp.162-163.

posà al capdavant de les diverses gestions dels propietaris que tenien com a objectiu la recuperació del vi per poder-se'l repartir, davant la poca voluntat del nou alcalde, Miquel Casanovas, com ara parlar amb el Servicio de Recuperación Agrícola de Barcelona. Aquestes topades amb el mateix ajuntament franquista de Rubí no encaixaven de cap manera amb les idees que Ambròs s'havia fet respecte el triomf del seu bàndol: «Aquestes petites coses em molesten molt. Hem vingut a Rubí, des de tan temps fora, assedegats de justícia, plens de satisfacció i alegria després dels robatoris de tots els nostres interessos, dels nostres graners buits i cellers destrossats i no volíem una almoïna, volíem, només, una mica de comprensió i una mica de pa pel nostre estómac malalt de privacions de tant temps de sofriment»⁵¹.

El tema anà per llarg i els propietaris s'hagueren d'afanyar quan el BOE anuncià que el termini per reclamar productes col·lectivitzats finia el 3 de desembre de 1939. Pere Ambròs i Josep Rabassa – propietari de Can Pi de Vilaroch – encapçalaren una nova comissió per aconseguir el vi del Cellar, però tant la Junta del Cellar com l'Ajuntament ho continuaven obstaculitzant. Davant d'això, els dos propietaris buscaren l'empara del partit, on denotaren males relacions entre aquest i el consistori. Per altra banda, tots dos eren excaptius, mentre que consideraven que l'ajuntament estava ple de gent que «van saber amotllar-se i fins algun va fer manifestacions d'afecte a la causa roja».⁵²

La Junta de Recuperació Provincial volgué finalitzar l'assumpte amb un pagament de 12.000 pessetes a repartir entre tots els propietaris, en concepte de les 250 càrregues trobades al Cellar, però s'acabà constatant que realment n'hi havia 700, perquè la Junta no en facilitava l'accés. El cobrament, finalment, es produí el 20 de desembre i ascendia a 34.916 pessetes. «A Can Oriol, les mestresses ens han obsequiat amb un refresc amb xampany i hem brindat per la prosperitat del nou règim»⁵³. A Can Xercavins li havien pertocat 5.516 pessetes.

Les tensions entre els primers ajuntaments de Rubí i FET-JONS. La legislatura de Luis Iglesias.

51 DPAL, 18 de febrer de 1939.

52 DPAL, 9 de novembre de 1939. Amb aquestes paraules fa referència al fet que l'alcalde Miquel Casanovas havia continuat treballant al seu taller que li fou confiscat durant la guerra.

53 DPAL, 27 de desembre de 1939.

El 13 de març de 1940 Falange, ajudada per excombatents, assaltà l'Ajuntament de Rubí i destituí l'alcalde Casanovas, tot i que aquest episodi no durà ni tres hores perquè la Guàrdia Civil va reconstituir l'antic ajuntament, cosa que feia paleses les diferències entre el nucli del partit i els governants municipals. El canvi d'ajuntament no es produí fins el 2 d'agost de 1940, quan l'alcaldia caigué en mans de Lluís Armengol, president d'Acció Catòlica, així com Pere Ambròs era nomenat regidor, tot i que sense gaire simpatia pel càrrec: «Faig gestions prop de Falange per a evadir el càrrec. Tot inútil. És obligació d'acceptar. [...] Aquest nomenament em causa disgust i donaria diners per poder-me'n sortir»⁵⁴. Aquest canvi de comissió gestora no fou un cas aïllat, ja que entre l'estiu i la tardor de 1940 es produí el relleu de moltes gestores del Vallès que actuaven des de l'ocupació militar, que van suposar, de manera generalitzada, una entrada de falangistes als ajuntaments.⁵⁵

Les discrepàncies en el nou ajuntament no van tardar a sortir a la superfície. Un dels motius principals de tibantors eren les ambicions del nou tinent d'alcalde, Luis Iglesias, falangista que havia tingut un paper destacat en l'assalt del mes de març. El 20 de novembre, Pere Ambròs, des de la seva nova situació privilegiada de regidor, anotà: «Un regidor castellà s'ha posat contra l'alcalde i l'ha obligat a dimitir. S'ha presentat la dimissió al Govern Civil i aquest no l'ha acceptada».

El 28 de febrer tingué lloc una sessió secreta contra l'alcalde Armengol, tot i que la seva dimissió no es produí fins el 9 de maig de 1941, quan Luis Iglesias aconseguí la seva anhelada alcaldia. Pere Ambròs formava part, sobretot amb el canvi d'ajuntament, del sector catòlic-conservador, amb especial coordinació amb el Doctor Pere Brugal, en oposició al grup més declaradament falangista, encapçalat per Iglesias, a qui Ambròs dedicà un bon nombre d'apel·latius.⁵⁶

Les discrepàncies de Pere Ambròs anaren més enllà l'ajuntament, ja que també topà amb el Sindicat, que definia com «la FAI blanca. Tots els rojos hi tenen un amic i un conseller. Els pagesos hi van a corrua feta»⁵⁷. Precisament

54 DPAL, 2 d'agost de 1940.

55 MARCEL I GISBERT, Xavier: *Els anys foscos de la postguerra a Terrassa*. Terrassa, Fundació Torre del Palau, desembre de 1999, p.86.

56 Entre el gran número d'apel·latius que Ambròs dedicà a l'alcalde Iglesias destaquen: senyor castellà, Quixot municipal, senyor feudal, nou César, *canta mañanas*, bergant foraster, heroi de Rubí i el nostre dictador, amb les variants de dictador-alcalde i dictador de Rubí.

57 DPAL, 12 de setembre de 1941.

en la pretesa protecció als pagesos fou on el franquisme mostrà la seva faceta més social.⁵⁸ A Rubí, Ambròs xocà amb el cap sindical perquè aquest havia declarat la seva hostilitat cap al contracte de parceria, un tema especialment sensible després del període republicà.

El 19 de desembre de 1941 l'ajuntament gravà la càrrega de vi amb un impost de cinc pessetes. Aquest fet provocà la reacció immediata dels dos propietaris regidors: Ambròs i Rabassa, els quals pretenien que aquest impost només s'apliqués al consum, i no a la producció. Dur la contrària a l'alcalde els féu guanyar de seguida la seva enemistat, cosa que pagarien amb registres a les seves finques.

Josep Rabassa fou el principal instigador de la campanya que s'inicià en contra del nou impost i s'arribà a entrevistar amb el governador Correa. La campanya del vi es resolgué el 5 de febrer de 1942, quan cediren totes dues parts i es rebaixà l'impost al nivell de l'any anterior: a 3 pessetes la càrrega, i l'alcalde perdonà les multes imposades. No obstant, part dels regidors «contestataris» caigueren: el 5 d'abril de l'ajuntament en sortí, entre d'altres, Rabassa, i les vacants foren ocupades per «amics de la Falange».⁵⁹

A partir de 1943 es feren presents les tensions entre l'alcalde i els sectors catòlics de la vila, sobretot quan es proposà de municipalitzar el cementiri, un tema que ja havia aixecat pols amb la República. Ambròs s'aixecà enèrgicament com a defensor del cementiri eclesiàstic i es proposà «ésser intransigent passi el que passi».⁶⁰ Segons el seu testimoni, el cementiri s'acabà municipalitzant gràcies a les gestions de l'alcalde al govern i un informe tendenciós de la Junta de Sanitat. En ser un tema referent a l'església, el doctor Brugal intentà trobar suport el bisbat, però el bisbe Modrego féu costat a l'autoritat civil. Tot això provocà una profunda decepció al propietari rubinenc: «El que no havien pogut aconseguir tots els ajuntaments republicans, ho aconsegueix l'alcalde falangista de Rubí» (17-VII-1944).

58 TÉBAR, Javier: *Reforma, revolución...*, p.285.

59 DPAL, 5 d'abril de 1942. L'any 1942 cauen en picat les notes dels diaris referents a la vida política local per un fet familiar que marcà profundament la vida de Pere Ambròs: el seu fill Enric morí el 22 de maig.

60 DPAL, 26 de març de 1943.

El 7 de desembre de 1945, tal com consta en el seu dietari, Pere Ambròs presentà la seva dimissió del càrrec de primer tinent d'alcalde, però tot i això continuà ben informat dels plens a l'ajuntament.

Un mes després, el 6 de gener de 1946, el rector de Rubí confessava haver denunciat l'alcalde al governador civil pel, paraules textuais, «seu procedir immoral». A part de l'afer del cementiri i la seva actuació autoritària, s'hi sumava el fet que l'alcalde mantenia relació amb una dona casada i amb un fill. L'alcalde, en ser coneixedor de la denúncia, retirà tota la subvenció municipal a l'església i, a més, es vengué els xiprers del cementiri.

Més d'un autor ha assenyalat que moltes de les tensions que es produïren durant els primers anys del franquisme en el si dels ajuntaments, sobretot a causa de les tibantors que hi poguessin haver entre els diferents sectors que hi havien confluït, es quedaren sempre en àmbits tancats i no transcendiren a l'opinió pública.⁶¹ En el cas rubinenc, això sí que és cert en matèries com l'impost del vi; però el dels xiprers i la relació extramatrimonial de l'alcalde foren un tema conegut i àmpliament comentat. Per exemple, el 25 de febrer de 1946, quan els arbres foren tallats: «Tot Rubí parla dels xiprers del cementiri».

Luis Iglesias pagà amb la mateixa moneda al «curita» i el denuncià al vicari general. En aquest punt prengué protagonisme Jordi Ambròs, fill de Pere, que estava a punt de llicenciar-se en dret i féu arribar a la «més alta magistratura» l'actuació de l'alcalde. A partir d'aquest moment l'enemistat dels Xercavins amb l'alcalde era declarada formalment, i com a conseqüència d'això, la seva finca patí un registre ordenat pel mateix alcalde on es revisà que no hi haguessin cereals amagats, en un moment en què tota la producció i distribució era intervinguda per l'estat. «Jo podia evitar el registre a Can Xercavins. [...] Era qüestió de llepar la mà de qui s'ha erigit dictador de Rubí».⁶²

L'estiu de 1947 s'intensificaren les gestions per a poder destituir l'alcalde. L'advocat Ambròs elevà una protesta contra l'alcalde al secretari polític del Govern Civil, mentre el rector entregava un memorial de greuges, aprofitant l'arribada del nou governador, Baeza Alegría. Però l'alcalde comptava amb suports importants a govern civil. El 30 d'agost al Jutjat Comarcal i a la guàrdia

61 MARÍN, Martí: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya: política i administració municipal, 1938-1979*. Lleida, Pagès, 2000.

62 DPAL, 1 de maig de 1947.

civil se'ls demanaven els antecedents de l'alcalde, i feren un informe desfavorable a la seva actuació. Malgrat tot, com a contrapès hi actuaren els informes enviats pel cap provincial i el cap comarcal de Terrassa de Falange. Aquests informes favorables feren que se suspengués la tramitació d'un nou ajuntament a partir d'una llista alternativa de regidors confeccionada pel mateix rector.

Després de tantes apel·lacions a les autoritats provincials, s'acudí finalment a Madrid: el 10 de desembre de 1947 es detallà en un informe tota l'actuació de l'alcalde al Ministeri de Governació. Això provocà que el governador pressionés el bisbe perquè acabés destituint el Doctor Brugal, però el bisbe el desafià per primera vegada en aquest afer.

En aquest context d'efervescència, fou entregada a la primera autoritat municipal una medalla d'or l'1 de febrer de 1948, cosa que venia a demostrar la docilitat dels seus regidors. Sembla ser, però, que la fidelitat vers l'alcalde ja només quedava reclosa als seus cercles més íntims. El 25 d'abril Pere Ambròs anotà com fins i tot els carlins – amb poca presència a Rubí, val a dir – també s'acabaren posicionant contra ell.

L'octubre de 1948 s'escamparen per tot el poble uns fulls amb el títol «*Balance de 8 años de administración y justicia*» en què es feia un repàs de l'actuació de l'ajuntament d'Iglesias. Entre els fets es criticaven, entre d'altres, les truculentes gestions en temes d'alimentació i subministraments, el tancament del cementiri i es feia referència a la seva relació extramatrimonial. L'octaveta acabava amb aquesta contundent sentència «*Rubinense: Guarda como oro en paño esta hojita para recordar el fanfarrón D. Luis Iglesias Sánchez en el tiempo que fue alcalde de nuestra villa. ¡Viva el alcalde y sus 7 faroles!*».⁶³

Tot i les nombroses denúncies i queixes que havien sortit de Rubí contra Iglesias cap a govern civil, aquest va esperar fins a la constitució del primer ajuntament corporatiu, és a dir, el que es formà segons les noves normes de la

⁶³ *Balance de 8 años de administración y justicia*, sense data [segurament octubre de 1948], ACX.

Llei de Règim Local de 1945 que acabà amb deu anys de provisionalitat en el si dels ajuntaments franquistes.⁶⁴

Pel que sembla, a Rubí les eleccions municipals es convocaren el novembre de 1948, però foren suspeses a última hora i Iglesias continuà en el càrrec fins el 10 de febrer de 1949, quan es formà, finalment, nou ajuntament: «Aquest migdia ha vingut la destitució de l'alcalde castellà que ha governat Rubí durant vuit anys i ha pres possessió un alcalde rubinenc. Ha sigut un gran esdeveniment que ens ha satisfet a tots».

Tota la bibliografia local assenyala i coincideix en assenyalar que l'alcalde Iglesias es guanyà l'enemistat de no pocs sectors rubinencs, especialment dels catòlics, però cap d'ells acaba de detallar els motius. Els dietaris de Pere Ambròs són una font de primera mà per a poder-ho fer.

CONCLUSIONS

Després d'aquesta exposició de fets durant un període de gairebé vint anys (1931-1949), sempre de la mà de la incansable ploma de Pere Ambròs, podem traçar les següents línies en la ideologia de Pere Ambròs.

Esperançat per la caiguda de la dictadura i esperant l'establiment d'un sistema democràtic, Ambròs observà amb terror totes les reformes que de seguida el nou règim s'afanyà en implantar. Es tocà la religió – pilar fonamental de la seva vida – i es tocaren les relacions socials al camp. Hi hagué, especialment, dos components d'aquest tema que l'afectaren de manera sensible. En primer lloc, com és lògic, es tocava un sistema del qual ell n'era beneficiari i en sortia perjudicat, tot i que segurament no tant com deixen entreveure alguns escrits seus apocalíptics. En segon lloc, l'ordre social es capgirava, i aquella massa de pagesos que ell sempre havia volgut tenir dòcils, ara aixecaven la veu contra ell i el portaven fins i tot als tribunals. Els seus comentaris al respecte mostren uns tics classistes molt marcats, amb un deix de menyspreu important, i fins i tot amb paraules i frases que arribaven a ratllar

64 MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere: «Rubí al segle XX: una vila en transformació», pp.223-279 a BENCOMO, Carme; et al: *Aproximació a la història de Rubí*. Ripollet, Ajuntament de Rubí, 1986.

el racisme. I la culpa de tot això era, sense qüestionar-se pràcticament mai la pròpia responsabilitat, dels partits d'esquerra i la seva propaganda «incendiària». D'aquesta manera s'aixoplugà sota l'intransigent IACSI i seguí la seva trajectòria política: cap mena de cessió davant dels pagesos i el règim de la propietat, cosa que els portà a trencar amb els seus postulats catalanistes, per situar-se a l'empara de les dretes espanyoles centralistes, representades per la CEDA.

La virulenta oposició efectuada durant els anys republicans jugà a la contra dels propietaris en esclatar la guerra civil, ja que foren un blanc principal de la violència desencadenada als primers mesos. Pere Ambròs fugí de Rubí gairebé per no tornar-hi fins després del conflicte. La seva identificació amb el bàndol rebel fou immediata i per això el 1937, privat de la seva font d'ingressos principals en ser-li confiscada tota la propietat, intentà passar-se a l'Espanya «nacional», tot i que la seva expedició va ser detinguda durant la marxa. Paral·lelament, a Rubí, els contractes foren abolits de facto.

En tornar a Rubí es poden constatar diverses coses. En primer lloc, el fenomen de contrarevolució agrària que es produí de manera generalitzada: no només es produí una simple devolució de propietats als propietaris, sinó que es volgué tallar d'arrel amb qualsevol reforma empresa des de 1931 i especialment amb qualsevol tipus de xarxa de socialització pagesa, que quedava immediatament enquadrada en el sindicat vertical. En segon lloc, com la guerra havia tingut un fort efecte cohesionador en el bàndol vencedor i l'actuació dels propietaris a la una. En tercer lloc, la victòria no fou tan idíl·lica com Ambròs esperava i desitjava: dins del nou règim, en aquest cas dins l'ajuntament rubinenc, aviat van sorgir discrepàncies entre diferents tendències, que es farien especialment paleses entre falangistes i catòlics en el cas rubinenc, en una autèntica lluita per desbancar el contrari que implicà a nombroses instàncies superiors i arribà a transcendir a l'opinió pública, en una dictadura que exercia una fèrria censura.

En definitiva, una font de primeríssima mà pràcticament inèdita molt útil per diversos factors. En primer lloc, per posar una veu personal als propietaris rurals, un dels sectors que es mobilitzaren més durant la República en el camp de les dretes i poder visualitzar un cas particular com la nova legislació afectaven concretament a una finca del Vallès.

En segon lloc, aquests dietaris donen coneixement d'un important contingut de rumors, converses de passadís i conspiracions de saló que passen totalment desapercebuts en tota documentació oficial, especialment en els anys que fou regidor de l'ajuntament de Rubí (1940-1945). A més a més, en aquest últim aspecte, cal remarcar que Rubí, que havia comptat amb tres setmanaris durant la II República, durant el franquisme no veuria pràcticament cap tipus de publicació periòdica regular fins el 1949, de manera que, a part de totes les trames i política duta a terme entre bastidors del consistori, la ploma d'Ambròs ens ofereix retrats interessants d'actes públics i celebracions de la dictadura dels quals pràcticament no se'n té cap altra constància.

FONTS I BIBLIOGRAFIA

Arxiu de Can Xercavins

Dietaris de Pere Ambròs i Llobet, 1931-1949.

Bibliografia

BALCELLS, Albert: *El problema agrari a Catalunya (1890-1936). La qüestió rabassaire*. Barcelona, Nova Terra, 1968

BATALLA, Ramon: *Els casinos republicans: política, cultura i esbarjo. El Casino de Rubí (1884-1939)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999

BATALLA, Ramon, et al: *Rubí a l'abast. Ciències Socials*. Ajuntament de Rubí, 1994.

CATTINI, Giovanni C.: "Violència a la rereguarda", pp.8-43, a *Violència, repressió i primer exili a Catalunya durant la Guerra Civil dia a dia, volum 5*. Barcelona, Edicions 62 i La Vanguardia, 2006.

ESCOFET XERCAVINS, Enric: "Quedar per vestir sants. La història de tres dones solteres d'una mateixa família" a *Paratge. Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia i Nobiliària*, nº27, 2014, pp.11-26.

LÓPEZ ESTEVE, Manel: *Els fets del 6 d'octubre de 1934*. Barcelona, Editorial Base, 2013.

MARCEL GISBERT, Xavier: *Els anys foscos de la postguerra: Terrassa 1939-1945*. Terrassa, Fundació Torre del Palau, 1999.

MARÍN, Martí: *Els ajuntaments franquistes a Catalunya: política i administració municipal, 1938-1979*. Lleida, Pagès, 2000.

MOLAS, Isidre: *Lliga Catalana*. Volum segon. Barcelona, Edicions 62, 1972.

MOLINERO, Carme; YSÀS, Pere: «Rubí al segle XX: una vila en transformació», pp.223-279 a BENCOMO, Carme; et al: *Aproximació a la història de Rubí*. Ripollet, Ajuntament de Rubí, 1986.

PLANAS MARESMA, Jordi: «La tensa qüestió agrària», p.152-169 a *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans. Volum 9. De la gran esperança a la gran ensulsiada (1930-1939)*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1995.

PLANAS MARESMA, Jordi: *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*. Biblioteca d'Història Rural, Girona, 2006.

RUFÉ MAJÓ, Miquel «El desordre dels primers dies de la Guerra Civil a Rubí» a *Butlletí del Grup de Col·laboradors del Museu de Rubí*, n°32, març de 1989, pp.75-76

SANTIRSO RODRÍGUEZ, Manuel: “La repressió a Rubí durant el primer franquisme”, a *Butlletí del Grup de Col·laboradors del Museu de Rubí*, n°44, 2000, pp.46-70.

TÉBAR, Javier: *Reforma, revolución y contrarevolución agrarias Conflicto social y lucha política en el campo (1931-1939)*. Barcelona, Flor de Viento, 2006.

TÉBAR, Javier: «Sindicat vertical i contrarevolució agrària», pp.162-163 a Riquer, Borja de (dir.): *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans. Volum 10*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1995.

TERMES, Josep: *De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil, 1868-1939*, p.374 a VILAR, Pierre (dir.): *Història de Catalunya. Volum VI*. Barcelona, Edicions 62, 1987.

TORNÉ, Meritxell: *L'abans de Rubí. Recull gràfic 1872-1965*, p.242. Papiol, Editorial Efadós, 2002.

XERCAVINS, Jordi: "L'agricultura rubinenca: notes històriques", pp.17-37 a *XXXII Assemblea Intercomarcal d'estudiosos, Rubí 18-19 d'octubre de 1986*, Fundació Museu-Biblioteca de Rubí.